

sed impellens est causa illius quantum ad substantiam motus, sicut motus libiæ curvæ quantum ad obliquitatem est a curvitate, quantum ad substantiam motus vitalis est ab anima informante tibiam, et ibi modificante motum; sic motus reflexus in quantum est obliquatus, et deficiens a directo est a duritie corporis impediens motum directum, quantum autem ad substantiam motus est a projicientis impulsu, vel ut a causa movente directe et suo impulsu tangente corpus durum, ubi obliquatur et modificatur impulsus in contrarium motum. Unde Aristoteles in hoc libro octavo, textu xxxii, cum simpliciter dicit, quod motus pilæ non est a pariete, sed a projiciente, intelligitur quod est a projiciente remote, et quantum ad substantiam motus, non quantum ad obliquitatem, et refractionem illius.

Ad primum fundamentum oppositum, respondetur quod paries ubi sit reflexio, est immotus, et caret vi impulsiva, quantum ad impellendum et movendum per se, non quantum ad resistendum, et impediendum motum directum, et causandum reflexum per accidens; ad hoc enim non requiritur vis impellens, sed impediens, nec requiritur quod paries sit motus, sed ipso motu directo attractus sicut frigus circumstans causat calorem per accidens et corpus opacum refractionem lucis per multiplicationem et divisionem ejus.

Ad secundum dicitur, quod quando pila cadit in terram, et flectitur ascendendo, ille ascensus per accidens est a terra, quia non est ab illa in quantum ascensus, sed in quantum motus obliquus, et refractus a directo, sicut quando aqua calefacta circumdatur frigore, fit calidior per antiperistatim, non quia calor fiat a frigore, sed quia refrangitur ab

illo, et consequenter multiplicatur, redeundo ad calorem aquæ. Per accidens enim non repugnat fieri oppositum effectum alicujus qualitatis refrangendo, aut obliquando motum ejus.

Ad tertium respondetur ad refractionem requiri aliquam dispositionem in corpore resiliente, utpote, quod sit talis densitatis, vel levigationis, et similia, quæ si desint, non fit motus reflexus, non ex defectu moventis, vel refragentis, sed ex defectu dispositionis requisita, sicut lux non in omni corpore refrangitur, nec frigus circumstans semper facit antiperistatim.

Ad ultimum respondetur vehementiorem motum reflexum causari præsuppositive a vehementiori motu directo stante eodem corpore duro, quia tunc fit major refractione motus; et consequenter in reflexione etiam invenitur major impetus, quia eadem fortitudine, qua exivit a projiciente, refrangitur a repercussu.

QUESTIO XXIV.

DE ÆTERNITATE MOTUS, ET PRIMO EIUS MOTORE.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum res permanentes potuerint esse ab æterno?

Supponimus duo in fide certa. Primum est, mundum incœpisse in tempore, et similiter motum ejus. Secundum, Deum non de necessitate produxisse mundum, sed potuisse non producere, et posse nunc destruere. Hæc omnia de fide sunt, et in Philosophia supponenda, vel potius suscipienda. Nam de primo constat Genes. 1: *In principio fecit Deus cælum et terram*; et Psal. LXXXIX;

Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis: Joan. xxxvii: *Priusquam mundus fieret apud te*: idque etiam definitum est in Concilio Lateranensi secundo. Nec vero per rationem potest demonstrari mundum incœpisse in tempore, cum id præcise pendeat ex voluntate libera Dei, sicut etiam rationes, quæ a Philosophis asseruntur ad probandum, quod mundus sit ab æterno, nullo modo cogunt, ut luculenter ostendit S. Thomas 1 p. q. xlvi, art. 1 et 2, ubi etiam ostendit Aristoteles in hoc libro opinative locutum fuisse. Nam in 1 Topicor. cap. ix, inter problemata dialectica, ponit utrum mundus sit ab æterno. Videri etiam potest D. Thomas hac de re 2 contra Gen. a c. xxxii usque ad xxxviii, et in 2, dist. 1, q. 2, art. v. et dist. 2, q. 1, art. 111.

Secundum etiam constat aperte ex Scriptura tribuente voluntati Dei creationem omnium, ad Eph. 1: *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*; et Apocal. iv: *Tu creasti omnia, et præter voluntatem tuam erant, et creata sunt*. De quo videri possunt Theologi 1 part. quæst. xix. An vero mundus potuerit habere initium temporis ante instans, quo nunc creatus est, respondetur potuisse licet nos lateat ratio, quare in tali puncto creatus sit, de quo D. Thomas quæstione tertia de Potentia, articulo xiv ad sextum.

His suppositis, de possibili solum est difficultas, an potuerit mundus creari ab æterno, sive quoad res permanentes, de quibus in præsentis articulo agemus, sive quoad successivas, et generationes, et corruptiones, de quibus est specialis difficultas, de quibus agemus in sequenti articulo.

Quoad primum, videtur repugnare creatio rerum ab æterno. Primo, quia tunc non esset signabile ini-

tium, quando talis creatura incœpit, quia quolibet designato antea fuit. Secundo, quia tunc non procederet de non esse, quia nunquam fuit verum dicere, quod non erat. Tertio, quia creatura non esset annihilabilis per æternitatem. Nam vel duraret finita duratione, vel infinita; si infinita, in tota illa non annihilaretur: si finita, ergo ab æterno, quando incipit usque ad illam annihilationem, solum esset duratio finita, et sic tota duratio ab æterno infinita non esset, quia finitis terminis comprehenderetur. Quarto, non esset Deus liber in creando, si ab æterno crearet, quia nec antequam crearet; supponimus enim non dari ante; neque cum crearet, quia non poterat simul creare et non creare, nec post, quia ad præteritum non est potentia. Quinto, posset creatura habere infinitam virtutem, et si tota æternitate intenderetur calor, aut gratia, vel scientia, cresceret in infinitum, quia duratio esset infinita. Denique, creatura tunc esset infinita in duratione; ergo et in esse, seu essentia. Adstipulantur etiam dicta sanctorum, nam Augustinus 2 de Civitate, cap. xv. ait: «Angelos non potuisse esse coæternos creatori, » et Hugo lib. 1 de Sacramentis, cap. x: «Fugit, inquit, divinam virtutem, ut aliquid sibi coæternum faciat.» Et communiter sancti negant creaturam posse esse coæternam creatori, ut Ambrosius, Damascenus et alii. Hanc partem nonnulli Doctores defendunt, præsertim ex antiquis qui videri possunt apud Conimbricenses hic q. vi, art. 1, et Carmelitani, disp. xxix, q. 111.

Oppositum tamen omnino tenendum est, et expresse asseritur a S. Thoma 1 p. q. xlvi. art. 1 ad primum, et q. 111 de Potentia, art. xiv, ubi rationes in contrarium solvit, et 2 contra Gen. c. xxxviii, et opuse-

XXVII. Est etiam communior sententia Auctorum hujus temporis, ut videri potest apud Conimbricenses et Carmelitanos citatos. Fundamentum est, quia non implicat neque ex parte Dei creatis, neque ex parte ipsius actionis, seu creationis; ergo, etc. Non repugnat ex parte Dei creatis, quia eandem habet potentiam ab æterno quam nunc, et eandem virtutem agendo libere, quam si ageret ex necessitate naturæ; sed nunc potest creare mundum, et si ageret ex necessitate naturæ ab æterno crearet, sicut sol si ab æterno esset, ab æterno illuminaret, ut docet Augustinus vi de Trinit. c. 1, ergo ex parte Dei nec deest potentia, nec ulla est repugnantia. Non repugnat ex parte creaturæ, quia non est minus possibilis ab æterno quam nunc, nec enim incœpit in tempore esse possibilis, nec aliqua impossibilitas est ipsi cum æternitate, ut in solutionibus argumentorum ostenditur, tum quia de facto dantur creaturæ æternæ a parte post, ut creaturæ incorruptibiles, ergo possunt dari a parte ante; tum, quia licet creaturæ essent ab æterno, non tamen essent æternæ æternitate per essentiam, sed in propria duratione creata coexisterent ipsi æternitati a parte ante, sicut modo coexistunt aliquæ a parte post. Non repugnat ex parte ipsius actionis, quia actio Dei non est per motum et successionem, sed in instanti, et ita non requirit tempus, sed potest esse ante omne tempus. Nec minus per illam actionem dependeret creatura a Deo libere, quia per voluntatem Dei operantem ad extra reciperet esse limitatum et dependens, et fieret ex nihilo, et ex non esse, non quia duratione antecederet non esse, sed prioritate naturæ, quatenus illa creatura non esset a se, sed ab alio, et ex Deo causante, ergo salvaretur tota ratio creationis.

Ad primum ergo a principio, respondetur quod non esset assignare principium inœptionis in duratione, sed principium originis, et causalitatis, hoc enim solum est, de ratione creationis, ut docet S. Thomas qu. iii de Potentia, art. xiv ad octavum, in secundo loco. Quare si res fieret ab æterno, procederet sine initio durationis, sicut res incorruptibiles accipiunt durationem sine fine, et ita acciperent tunc durationem opposito modo ad tempus, id est, sine inœptione, sed semper existendo, cum dependentia tamen ab alio, in quo differret a processione Divinarum Personarum, quæ sine dependentia procedunt in ipsa æternitate essentiali non in participata. Creatura autem ab æterno haberet infinitatem durationis participatæ, et ita careret initio, quia initium infinitati opponitur, sicut infinita quantitas initio et fine caret. Quare non distingueretur ibi productio, et conservatio, quia hoc ipso quod sine initio procederet, conservata procederet, et simul esset producta et conservata, quia sine durationis initio procederet solo causalitatis principio et originis.

Ad secundum respondetur ex S. Thoma loco citato de potentia ad septimum, quod tunc non esse præcederet esse non duratione, sed natura, quia si sibi relinqueretur, nihil esset, et quia non producit ex aliquo præexistente, esse vero non nisi ab alio habet, sed per dependentiam ab eo; quam solutionem late prosequitur opusculo xxvii citato. Et ita differt illa duratio ab æternitate Dei, quia hæc non solum caret initio durationis, sed etiam causalitatis et originis ab alio, et est tota simul.

Ad tertium respondetur, quod ex suppositione creationis ab æterno non potest res illa annihilari nisi in tempore; sicut enim ex supposi-

tione, quod res creatur in eodem instanti, annihilari non potest, ita ex eo quod creatur sine initio durationis, oportet quod sine initio duret, atque adeo infinita aliqua duratione, de quo vide M. Soto hic quæstione secunda, Suarez disput. xx Metaphysicorum, sectione sexta, quia idem est creari sine initio durationis, atque creari cum infinita duratione, seu cum conservatione non habente principium durationis, siquidem tunc conservatio et productio idem sunt, ex suppositione autem quod conservat Deus, quamdiu conservat, annihilare non potest. An vero cum hoc stare possit motus ab æterno, sequenti articulo dicemus. Quando vero dicit D. Thomas quæstione citata de Potentia ad tertium, quod variabilitas excludit æternitatem sed non infinitam durationem, intelligitur quod habet variabilitatem; tum ad desinendum, sed in tempore, non ab æterno et in infinita duratione; tum ad existendum, quia producit de non esse ad esse, quod non habet æternitatem.

Ad quartum respondetur, quod Deus libere crearet ab æterno etiam actu crearet, quia potest non creare absolute, licet ex suppositione quod creat, non stet non creare, non solum si crearet ab æterno, sed etiam nunc; et ex suppositione quod creat sine initio durationis non possit non conservare. Et quando dicitur, quod antecedenter ad creationem non potest non creare, distinguo; antecedentia durationis, transeat; antecedentia naturæ et originis, nego; alias si non esset liber pro illa antecedentia, necessario crearet, et non posset differre, sicut de facto distulit usque ad tempus.

Ad quintum respondetur, imprimis non concludere quod res non possit creari ab æterno, sed quod

non possit operari ab æterno, nec de quacunque operatione, sed de illa quæ est cum motu et augmentatione, seu intensione, de quo agemus sequenti articulo Interim dicemus, nullam qualitatem posse actu intendi in infinitum, etiamsi esset ab æterno, quia infinitum actu nullo modo est pertransibile, et ut dicit D. Thomas ii contra Gent. cap. xxviii ad 3. Si mundus semper fuisset, in omnibus circulationibus non esset accipere primam, et sic neque transitum qui semper exigit duo extrema. Quæ auctoritas, ut sequenti articulo videbimus, probat non posse dari motum ab æterno, quia motus exigit transitum, et inœptionem, et finem inter aliqua extrema, quod totum ab æterno esse non potest, et consequenter neque per motum, seu operationem qualitas aliqua in infinitum augeri posset. Et sicut si darentur infinitæ generationes, excipitur generatio hominum, non dentur infinitæ animæ, separatæ, ita si daretur motus intensionis infinitus per totam æternitatem, non daretur permanentia qualitatis intensæ, ne detur infinitum actu, sed qualitas illa transiret, et corrumpetur in suis partibus.

Ad sextum respondetur, quod infinitas in duratione non arguit infinitatem in esse, aut in virtute rei durantis, sed in actione et virtute conservante illam in esse; quia duratio, cum sit continuatio existentie, est aliquid conveniens rei non ex propriis sed ex participatione agentis. Unde, quod aliquæ creaturæ durent in infinitum a parte post, non arguit infinitatem in essentia.

Ad auctoritates Patrum dicitur ex D. Thoma iii de Potent. art. xiv ad 1, et opuscul. xxvii, intelligi, quod creaturæ non sint coæternæ creatori æternitate propria, et es-

sentiali, sicut est attributum æternitatis in Deo; quam rationem dicit Boetius lib. 7 de consolation. prosa ultima, quod etiam si mundus semper fuisset, non esset Deo coæternus. Et sic recte inferunt Patres Filium Dei non esse creaturam, quia æternus est æternitate propria, quod nulli convenit creaturæ. Plerumque etiam sancti loquuntur de creaturis prout de facto incæperunt, et creatæ sunt, non de possibili.

ARTICULUS II.

Utrum repugnet res successivas fuisse ab æterno?

Res successivæ sunt motus, et generationes rerum, et per motus intelligimus tam locales, quam alterationis; et in localibus majorem difficultatem habent motus rectus quam circularis, continuus quam discretus. Est autem specialis difficultas in rebus successivis, quod fuerint ab æterno, quia deberent carere omni principio. Si enim assignaretur illis aliquid initium, hoc ipso non essent ab æterno, quia inter illud initium, et hoc instans essent duo termini, inter quos non posset includi infinita duratio, qualis est ab æterno. Si autem motus caret initio, necessario est deneganda aliqua successio infinita ab æterno: de ratione enim successio- nis est, quod una pars desinat, et alia incipiat, illa autem, quæ desinit, quando motus fuit productus ab æterno, vel duravit infinito tempore, vel finito. Si infinito, toto illo permansit, et non transiit: et sic non fuit successio ab æterno. Si finito tempore, ergo æternitas finita duratione consumi potest, quia ab illa desinitione computando usque nunc omnis motus comprehenditur duobus terminis, scilicet illo nunc,

quo desiit motus, et isto nunc, in quo modo finitur; atque adeo finita duratio est. Ergo si illa quoque duratio successiva ab æterno finita fuit totum tempus ab æterno finitum manebit.

Duæ sunt sententiæ in hac parte. Prima negat omnem motum fuisse possibilem ab æterno, et consequenter etiam generationes substantiales, quæ sine motu præcedente non fiunt. Ita Magister Soto octavo Physicorum, quæstione II, conclusione III, Conimbricenses, Rubius, Placa, et alii in hoc libro VIII, et Pater Suarez disput. XX Metaphysicorum, sectione sexta, numero decimo sexto, licet aliqui ut Soto, Conimbricenses aliquantulum hæreant in motu circulari, qui continuus est, et videtur posse carere principio. Alii contra admittunt omnem motum, et generationes potuisse esse ab æterno, et durasse per infinitum tempus. Ita Capreolus, Ferrariensis, Scotus Soncinas, Vazquez, Nazarius, et alii, quos citant, et sequuntur Carmelitani hic disputat. XXIX, quæstione IV, Cabero tractatu ultimo, dub. III et IV. Quorum fundamenta statim asseremus.

Prima sententia mihi non solum probabilior, sed etiam certior apparet, supponendo, quod corruptio sit impossibilis ab æterno, ut statim dicemus. Successio autem sine corruptione non est. Et D. Thomas opus. XXVII, paulo ante medium dicit: « Non repugnare, si ponatur causa producens effectum suum subito, quod non præcedat duratione suum causatum; repugnare autem, in causis producentibus effectum suum per motum, quia oportet quod principium motus præcedat finem ejus. » Ergo si repugnat aliquem terminum produci per motum ab æterno, etiam repugnabit aliquid mutatum esse dari ab æterno, quia hic est terminus quidam motus, et

consequenter etiam repugnabit motus ipse.

Fundamentum hujus sententiæ sumitur ex duplici ratione, quam D. Thomas semper difficillimam reputavit, et insolutam reliquit. Prima ratio est supra posita ex natura motus, qui successivus est, et constat partibus transeuntibus, quarum una desinit, et altera incipit. Si ergo datur aliqua, quæ nunquam incæpit, quia ab æterno datur motus, illa non potuit, nec infinito tempore, nec finito durare. Non infinito, quia sic toto illo tempore non esset successio, nec transitus illius partis, sed permanentia; et consequenter neque motus ab æterno. Non finito, quia sic illa pars motus, sub qua mobile creatum est, solum finito tempore duraret, et illa, quæ immediate secuta est, tunc vere incæpit, quia jam non fuit ab æterno: et sic ab illa computando usque ad istam partem motus, quæ modo datur, dabitur inter illam et hanc incæptio et desitio, atque adeo finita duratio, quia illa est finita, quæ incipit, et desinit, sed ultra totam istam durationem finitam a parte ante solum restat alia pars motus etiam infinita. Ergo totus ille motus ab æterno finitus esset, quia finitum addito finito, non facit infinitum. Repugnat autem, quod duratio aliqua ab æterno sit finita. Neque est idem de motu a parte post, posset enim durare in æternum per hoc, quod nunquam desineret, sed hoc non est habere partem aliquam motus, quæ infinite duraret, sed transire partes finitas, sine ullo termino finiente, quod est infinitum syncategorematicæ. Res autem permanens, si durat in æternum a parte post, unica duratione infinita durat, quia permanenter, et non successive: et ideo recte fit inde argumentum, quod etiam potuit ab æterno talis res permanens creari.

Hanc rationem tetigit S. Thomas

II contra Gent. capite XXXVIII, ratione III, et I p. q. XLVI, art. II ad sextum, quia scilicet, si mundus esset ab æterno essent transacti infiniti dies. Et respondet: « Quod quælibet circulatio præcedentium transire potuit, quia finita fuit: in omnibus autem simul si mundus semper fuisset, non esset accipere primam, et ita nec transitum, qui semper exigit duo extrema. » Ecce quomodo S. Thomas fatetur, non posse esse transactas infinitas circulationes collectivæ, quod est non dari motum ab æterno, quia cum non sit accipere primam, illa sub qua mundus creatus est, caruit principio, atque adeo fuit infinita in duratione, et permanentia, quod est non esse motum. Et licet in q. III de Potentia, art. XVII ad 17, solvens idem argumentum, dicat S. Thomas: « Quod illa ratio non probat, quod motus semper fuerit, sed quod motus circularis possit semper esse: » tamen non loquitur ibi D. Thomas assertive, nec dicit quod illud argumentum id efficaciter probat, subdit enim: « Quod ex Mathematicis non potest aliquid efficaciter concludi de motu. » Nec Aristoteles ex circulatione motus ostendit ejus æternitatem absolute, sed supposita æternitate, ostendit quod nullus alius motus potuit esse æternus, nisi circularis; quod totum non procedit absolute, sed ex suppositione.

Alia ratio pro ista sententia, quæ nunquam solvi potest, est quia si motus et generationes essent ab æterno, non repugnaret dari infinitum in actu, quod in sententia Aristotelis et D. Thomæ admitti non potest. Sequela patet, quia possent esse infinite generationes hominum, et manerent infinite animæ separate, quia immortales sunt, et una non transit in corpus alterius; aut similiter cum essent infiniti dies, posset quolibet die creari unus Angelus,

aut una stella, et nunc essent infinita actu. Hoc argumentum affert sæpius D. Thomas et insolutum relinquit afferens aliorum Philosophorum solutiones, et improbens, ut in II contra Gent. cap. xxxviii, et opus. xxvii, et tandem prima p. q. xlii, art. II ad octavum concludit: « Quod hæc ratio est particularis, et sic potest aliquis dicere, quod mundus fuit æternus, vel saltem aliqua creatura ut Angelus sed non homo; nos autem intendimus universaliter, an aliqua creatura fuerit ad æterno. » Ita D. Thomas unde intentio ejus est probare, quod aliquam creaturam esse ab æterno non repugnat, quidquid sit, an repugnet generationes hominum, et consequenter reliqui alii motus et generationes, nam eadem ratio est de aliis, siquidem sicut formæ humanæ separatæ naturaliter durant, ita reliquæ aliæ formæ possunt per Dei potentiam separatæ conservari, et sic esse modo infinite in actu. Et ita qui concedunt reliquos motus posse esse ab æterno, excipiunt autem generationes hominum, inconsequenter loquuntur, et solum ad effugiendum concedere infinitum actu, quod tamen in aliis generationibus coguntur concedere, si Deus velit omnes formas corruptibiles separatæ conservare, ut potest. Et saltem in productione infinitorum Angelorum non datur hoc effugium. Dicere autem, quod potest divisive producere quolibet die Angelum, non autem collective in omnibus diebus, est intelligibile, nam si quolibet die producit Angelum, et dies sunt infiniti, et Angeli perseverant, infiniti erunt collective; numerationem enim dierum sequitur illa infinitas collective. Et multo minus dici potest, quod si Deus quolibet die producat Angelum, tenebitur alium annihilare. Unde enim constat, teneri Deum ad annihilandum, aut

quid conducit annihilatio Angeli ad productionem alterius? Solum videtur hoc confingi ad effugiendum inconveniens, quod ex illa sententia sequitur de infinito. Et ideo recte dixit Magister Soto ubi supra, hoc esse unum ex fortissimis argumentis contra Philosophos, ponentes generationes rerum ab æterno.

Sed pro contraria sententia objicies: Nam poterat ab æterno produci ignis applicatus stuppæ, qui utique comburet illam, ergo poterit dari generatio ab æterno, sicut et illuminatio, si sol produceretur ab æterno, alioquin non posset res ab æterno produci, nisi maneret omnino immobilis, et nihil operans per totam æternitatem. Secundo, cælum potest creari ab æterno cum motu circulari, quia hic motus caret principio, eo quod circularis est, ergo saltem ille non repugnat esse ab æterno. Denique, D. Thomas afferens rationes eorum qui contra Aristotelem volunt demonstrare, mundum non esse ab æterno, solvit eas, et ostendit non repugnare, quod mundus ab æterno sit, ut patet in locis supra allegatis, ergo in eo sensu admittit esse possibile mundum ab æterno, quo illum posuit Aristoteles, posuit autem cum motu; ergo sentit D. Thomas motum posse esse ab æterno.

Ad primum respondetur quod ille ignis sic applicatus generaret ignem, quam primum posset motus incipere, et stuppæ corrumpi, non posset autem corrumpi, nisi post infinitam durationem, quia cum producat sine initio durationis producit ut permanens et conservatus infinita duratione, et post illam in tempore poterit generare, quia videlicet inter corruptionem stuppæ, et ejus productionem ab æterno non mediata duratio finita tantum, quod esse non potest, sed infinita, ut ostendimus; illuminatio autem solis, eum non

fiat per motum, et quæcunque alia instantanea operatio ab æterno dari potest, sed non mutari, et desinere esse per durationem finitam, ut diximus; operatio autem cum motu esse non potest ab æterno, et ideo immobilis debet esse res per durationem infinitam.

Ad secundum respondetur quod motus circularis caret principio ex parte mobilis, seu magnitudinis in qua fit, sed non ex parte durationis, quia oportet partem motus transire, et partem succedere, sicque debet quælibet pars finite durare, si enim duraret infinite, pro tunc motus non esset nec successio, finita autem duratio repugnat rei æternæ, quæ producit sine durationis initio.

Ad D. Thomam respondetur se ipsum explicare I p. q. xlii, art. II ad octavum ut supra ponderavimus; solum enim intendit potuisse mundum esse ab æterno secundum substantiam, vel aliquas creaturas permanentes, non secundum generationes et motus, præsertim propter generationem hominum. Et sicut durabit mundus in æternum secundum substantiam, sed non secundum statum, quem nunc habet, ita ab æterno potuit fieri secundum se, sed non secundum statum motus, in quo ab Aristotele recedit, qui id solum opinative sensit.

Quod vero dicit S. Thomas III de Poten. art. xiv ad 9, in secundo loco positum, tempus et ævum non differre ab æternitate, solum quia carent principio durationis, sed quia admittunt aliquam successionem, qua caret æternitas, et sic admittit posse dari successionem in illis durationibus, si fierent ab æterno, in hac enim præsuppositione loquitur. Hoc inquam parum urget, admittunt enim tempus, et ævum successionem formalem vel virtualem, sed non pro omni statu, scilicet non pro illo signo, quo caret initio duratio-

nis, ut si fierent ab æterno. Unde non dicit ibi D. Thomas, quod successiva sunt ab æterno: « Sed etiam si essent, adhuc haberent per quid differrent ab æternitate essentiali, quæ in nullo statu successionem admittit. »

ARTICULUS III.

Quid Philosophus demonstrat de Deo ex vi motus?

Respondeo, ex vi motus immediate, et directe demonstrari, quod primum movens sit omnino immobile, inde vero consecutive demonstrari propria quædam attributa, quæ conveniunt ipsi divinitati, et actui puro, de quibus statim dicemus.

Quod ergo debeat dari unum primum principium immobile Aristoteles ostendit ex ipsa subordinatione causarum moventium, ut late declarat S. Thomas I contra Gent. cap. xiii, et I p. q. II, art. III. Et nititur tota demonstratio duobus principiis, scilicet quod omne quod movetur ab alio, et quod non est dare processum in infinitum in causis ad talem moventibus, et formatur sic demonstratio. Nam videmus dari multos motus de novo in rerum natura, qui de novo incipiunt exeundo de potentia ad actum; id autem quod sic movetur, istum motum debet habere ab alio, vel saltem virtutem se movendi ab alio accipere, quia si movetur, est in potentia ad talem motum, et consequenter debet reduci in actum ab alio, quod sit in actu, vel si habet virtutem, qua se reducat, debet habere illam acceptam et motum ab alio, et non a se, quia id quod est in potentia, non potest habere virtutem movendi a se ipso, sicut nec naturam et esse, quia id quod habet a se virtutem, nec agit per illam ut motam, nullo modo est in potentia, sed est actus purus,

quia habet virtutem non acceptam aut participatam ab alio, et consequenter neque esse, et sic est independens ab alio. Oportet ergo, id quod est in potentia, et de novo movetur, quod supponat aliud, a quo habeat vel motum vel virtutem movendi. Quod vero non sit procedere in infinitum in istis causis, manifestum est, quia impossibile est infinitas causas pertransiri, ut detur aliquis effectus de novo, id enim dicitur infinitum, quod non habet terminum, neque finem, ergo si requiritur infinitas causarum ad causandum aliquid de novo, illa causatio nunquam habebit finem, quod est non habere effectum. Ergo sistendum est in aliquo, quod ita moveat, quod non habet motum ab alio, neque virtutem movendi, et consequenter erit immobile, et a se, et hoc vocamus Deum.

Sed potest aliquis subterfugere. Primo, dicendo quod in qualibet specie motus devenit ad unum primum immobile in illo genere, non tamen ad unum primum immobile simpliciter, et in omni genere, et consequenter non pervenitur ad unum movens quod sit Deus. Secundo, dicendo quod datur circulus in causis moventibus, ita quod primus motor in isto genere rursus est mobilis ab aliquo sibi subordinato in alio genere motus, sicut causæ sunt ad invicem causæ in diverso genere. Denique, dici potest quod idem sit movens, et motum, secundum diversas formalitates, sicut agens immanens se ipsum movet, et a sua actione patitur, vel saltem per accidens potest simul moveri, et movere.

Sed contra primam responsionem instatur, quia licet ex motu physico perveniatur ad primum movens expertus motus physici, tamen idem argumentum instauratur respectu alterius motus in alio genere, nam id,

quod est immobile, in uno genere motus, vel potest moveri in alio genere vel non. Si non, ergo est immobile in omni genere, si vero est mobile, redit argumentum factum in illo genere, in quo est mobile, quia vel movetur ab alio, et cum non sit dari processum in infinitum, oportet devenire ad aliquid, quod etiam in illo genere sit immobile, nisi forte detur circulatio in causis moventibus, de quo statim dicemus. Si autem non movetur ab alio in illo genere, sed a se, vel habet virtutem movendi, et motum ab alio vel non, si ab alio, redit argumentum de processu in infinitum; si a se, ergo sicut habet virtutem, ita et essentiam et esse habet a se, quod est esse improductum et increatum.

Contra secundam autem responsionem instatur, quia sufficit demonstrare, quod in uno genere causæ, nempe in moventibus efficienter, non datur circulatio, quia in eodem genere causæ non potest admitti circulus, ut quæstione decima monstratum est, sic enim eadem causa careret, et non careret conditionibus requisitis ad efficiendum, unde si primum movens ad efficiendum causas sibi subordinatas requiritur, quod sit in actu, illud esse in actu non potest per circulum habere a causa sibi subordinata, quia sic deberet supponere illam esse, ut sibi efficienter daret esse, et consequenter illud primum movens non efficienter causam sibi subordinatam, quia jam supponeret illam habere esse. Quare in habendo esse efficienter, non potest dari circulus, et sic esse primi moventis non potest efficienter procedere a causa sibi subordinata, sed vel habet illud ab alio, cui subordinatur, et a quo dependet, et sic non est primum movens, nec adhuc sistitur processus in moventibus. Si autem habet esse a se, et non ab alio efficiente, est improduc-

tum, et increatum. Et ita sufficit tollere circulum in uno genere causæ, scilicet efficientis, ut deveniamus ad unum esse increatum, quod est Deus. Posito autem ente increato, et non effecto ab alio, consequenter erit actus purus, quia si haberet potentiam, esset actuabilis, et mobilis ab aliqua forma, et ab aliquo efficiente, et consequenter si est actus purus, in nullo genere causæ mobilis est, quia actus purus est summa perfectio et a nullo alio perfectibilis.

Contra ultimam autem responsionem supra late tractavimus quæst. XXI, ostendendo, quod nihil movet se ipsum primo, et per se, nisi ratione partium, quarum una sit movens, et alia mota, quod in primo efficiente non habet locum, quia est purus actus, et consequenter non dividitur in partes, quarum una sit movens, et alia mota, quia pars mota est in potentia respectu partis moventis, et consequenter repugnat puro actui, et multo magis repugnat, quod sit per se primo movens, et per se primo mota secundum idem, quia sic esset secundum idem in actu, et potentia, quod repugnat actui puro. Illud vero, quod dicitur de actione immanenti, quæ recipitur in eo, a quo elicitur, non est ad rem. Tum quia in Deo non potest dari actio recepta, quia primum efficiens est totum in actu, nec habet aliquid de potentia ut recipiat: tum, quia in nobis licet potentia immanens recipiat actum quem elicit, tamen potentia eliciens debet esse mota ab alio, ut eliciat, sicut voluntas est mota ab intellectu, et intellectus specie et objecto, et a Deo determinante et movente et sic semper distinguitur movens, et motum, licet sit idem recipiens, et eliciens secundum diversa; imo elicit actum potentia cum objecto seu specie, et lumine, recipit autem illum poten-

tia sola, et non species, et sic non est idem simpliciter recipiens, et eliciens.

Ostendo, quod debet dari unum primum movens, quod in genere causæ efficientis sit immobile, et consecutive deducuntur plura attributa propria divinitatis. Nam in primis demonstratur, quod primum efficiens caret omni potentialitate, tam materiali, quam objectiva, quia utraque supponit aliud efficiens, a quo possit moveri; materialis quidem tanquam subiectum immutandum ab aliquo efficiente; objectiva vero tanquam objectum possibile effici, et transiens de non esse ad esse. Et ita ratio actus puri pertinet ad ipsam entitatem entis increati.

Secundo, demonstratur attributum infinitatis, tam in essentia, quam in virtute, quia habet actum purum sine potentia; ergo perfectionem sine imperfectione; perfectio enim fundatur in actu, imperfectio autem in opposito actus, quod est potentialitas, ergo nullam habet limitationem in ipsa actualitate, et perfectione, ergo neque in virtute, quia virtus est activitas, quæ fundatur in actualitate. Item cum sit primo efficiens, habet virtutem superiorem ad omne aliud efficiens inferius, et ad omnem effectum; ergo ad omne ens, et hoc est habere virtutem infinitam.

Tertio, demonstratur quod caret magnitudine, seu quantitate, et materia; caret enim materia, quia materia est in potentia ad formam; actus autem purus nullo modo habet potentiam. Similiter caret corpore; tum quia corpus constat materia, cum sit aliquid materiale; tum quia est imperfectius spiritui, et sic non est perfectissimum ens; tum quia est divisibile in partes, et sic est in potentia ad divisionem, et similiter est compositum ex illis par-

tibus, quod repugnat actui puro, et primo enti, quia omne compositum est dependens a partibus, et partes a toto, et totum est majus suis partibus, in eo autem quod est actus purus, non est aliquid majus, aut perfectius, vel dependens, quia illud quod est minus, hoc ipso non est actus purus, cum non habeat summam perfectionem, sed est in potentia ad totum, quod est majus, et perfectius illo, ubi autem est aliquid potentialitatis, deficit ratio actus puri. Unde similiter caret quantitate, quia hæc sine partibus, et divisibilitate non datur.

Quarto, demonstratur quod sit intelligens, quia ratio intelligibilitatis provenit ex immaterialitate. Et præterea nobilior motus operandi est per intellectum qui dirigit, quam cum ignorantia, vel ex directione alterius. Primum autem efficiens cum sit immobile, a nullo alio dirigitur et movetur, et cum sit purus actus, habet perfectissimum modum operandi.

Quinto, ostenditur primum motorem esse ubique, quia ejus virtus est infinita, et attingit omnia entia, et omnia moventur, et dependent ab illo, non quacunquē dependentia, sed in omni ratione essendi, et tali influxu, quod per ejus suspensionem quocunquē ens annihilaretur, qui influxus non potest esse mediante aliqua creatura, sed immediate a Deo, ergo est immediate præsens omnibus.

Sexto, ostenditur esse sempiternum, quia est immutabile et a se habens esse, ergo semper habuit esse sine ulla mutatione, quod est esse æternum.

Ultimo, sequitur esse unum: tum quia si essent duo primi motores, vel quilibet faceret idem quod alter æqualiter cum ipso, et sic alter superflueret, nihil autem absurdius, quam ponere Deum superfluum;

vel non faceret idem, neque æqualiter cum illo, et sic non esset æqualis perfectionis, unde unus esset perfectior alio; et perfectio, quæ esset in uno, deesset alteri, atque adeo neuter esset summæ et infinitæ perfectionis, quod est non esse actum purum neque ens increatum.

Plura de his tractare pertinet ad Metaphysicos, lib. XII, et ad Theologos I p. usque ad q. XXVII. Nobis sufficit hæc breviter attigisse; quia raptim a Philosophia ex ipso motu deducuntur, ea quæ tractat Aristoteles tum in hoc libro VII, tum in XII Metaph. Ut tamen perfectius reductio, et subordinatio causarum inferiorum ad primam causam intelligatur, sequentibus duabus quæstionibus de subordinatione causarum principalium, et instrumentalium agemus, quod a secundo libro ad hunc locum transtulimus.

QUÆSTIO XXV.

DE SUBORDINATIONE CAUSÆ SECUNDÆ AD PRIMAM.

In subordinatione causarum a Deo possumus tria considerare, scilicet dependentiam effectus causæ inferioris a superiori. Secundo, dependentiam ipsius causæ inferioris a superiori in causando, nam in essendo dependet ut effectus. Tertio, dependentiam ordinis in ipsis causalitatibus, ita quod omnia subiciantur ordini, et directioni divinæ causalitatis, et nihil per accidens fiat respectu Dei. De his tribus agemus in præsentia. In primo articulo de concursu simultaneo, qui influit in effectum simul cum causa secunda. In secundo et tertio de prævio movente causam secundam ad causandum. In quarto de causa per accidens, et de facto.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit concursus simultaneus, et quomodo distinguatur a concursu causæ primæ?

Negavit Durandus in II, distinct. I, quæst. V, et dist. XXXVII, quæst. I, Deum concursu simultaneo operari concomitanter cum causis secundis earum effectus. Et fundamentum est id, quod in hoc articulo præcipuam ingerit difficultatem. Primum, quia non potest Deus concurrere ad effectum causæ secundæ, neque eadem actione creaturæ, neque diversa. Non eadem, quia una et eadem actio non potest procedere a duobus agentibus perfectis, et totalibus, ita quod ab utroque tota dimanet, imo si est eadem actio creaturæ, et Dei, ergo illa actio in quantum creaturæ, non est effectus Dei, nec causata a Deo, quia idem non potest causare seipsum. Nec potest esse diversa actio, quia sic haberet diversum terminum ab actione creaturæ, vel si eundem haberet, produceret rem productam et sic superflueret.

Secundum fundamentum est, quia non est aperta implicatio, quod aliqua creatura agat sine concursu Dei, sicut enim communicavit causis secundis virtutes operativas in actu primo, ut non solum essent instrumenta, sed causæ principales, cur non potuit communicare tam perfectam virtutem, quod non indigeret concursu Dei? Si autem hoc potuit, unde constat non fecisse? Nec propter hoc tollitur, quod Deus usque modo operetur, operatur enim tum res illas, quas se solo producit, ut animas quas creat, gratiam quam largitur; tum etiam ea quæ fecit, conservando.

Ultimum fundamentum sumitur

ex aliquibus actionibus, quæ non possunt immediate esse a Deo, sicut, v. g. actiones peccaminosæ, quatenus tales a Deo non sunt, similiter actiones vitales, et liberæ sub illa formalitate vitæ, et libertatis non sunt a Deo, quia non denominantur vitales, nisi prout sint a principio intrinseco, et proximo; imo generationes, et mutationes sub illo modo, quo sunt a creatura, non sunt a Deo, ergo saltem quantum ad illum modum aliquid non eget concursu Dei. Denique, causalitates causæ formalis, et materialis non sunt a Deo, alias diceretur Deus formaliter, aut materialiter causare, quod illi repugnat: ergo non omnis causalitas est a Deo, cur ergo omnis actio?

Nihilominus certa, et concors est Theologorum et Philosophorum sententia: Causas secundas indigere concursu simultaneo causæ primæ in ordine ad omnes suos effectus, præter ipsam dependentiam talis causæ in essendo a causa superiori. Et hoc constat, tum auctoritate, tum ratione. Auctoritate quidem, nam id aperte testatur Scriptura, ut cum dicitur Isai. XXVI: *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine*: et Joan. XV: *Sine me nihil potestis facere*: et Act. XII: *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus*: et ad Ephes. II: *Deus est enim, qui operatur in nobis velle, et perficere, etc.* Ratione quoque id constat, quia omne ens quocunquē modo sit, a Deo participatum est, et derivatum, sed effectus ipse, et actio sunt entia quædam creata, ergo a Deo sunt participata, ergo actio nostra, et effectus illius etiam a Deo debet procedere, indiget ergo causa creata in quocunquē effectu concursu Dei simultaneo, qui magis requiritur propter effectum, qui est ens participatum a Deo, quam propter ipsam causalitatem causæ secundæ. Et hu-